

Norges Bank Finansiell stabilitet
Avdeling for interbankoppgjør

Norges Banks oppgjørssystem (NBO)
Tjenester for bankene og staten

Årsrapport 2006

26. april 2007

Innhold

1. Introduksjon til Norges Banks oppgjørssystem.....	3
2. Oppgjørstjenester for bankene	5
2.1 Innledning.....	5
2.2 Adgangskriterier og deltakelse i NBO	5
2.3 Priser i NBO	7
2.4 Transaksjonsveier og ulike typer betalingsoppgjør	7
2.5 Omsetningen i NBO	9
2.6 Dager med stor omsetning i NBO	11
2.7 Continuous Linked Settlement (CLS)	14
3. Tjenester for staten.....	16
3.1 Omfanget av tjenestene	16
3.2 Statens konsernkonto.....	16
3.3 Forvaltning av statens gjeld.....	18
4. Sikkerhet for lån i Norges Bank.....	20
4.1 Innledning.....	20
4.2 Regelverket for Sikkerhet for lån	20
4.3 Bankenes låneadgang i Norges Bank	20
4.4 Scandinavian Cash Pool (SCP)	23
5. Tilgjengelighet og avvik for NBO-systemene	24
6. Beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger	25

1. Introduksjon til Norges Banks oppgjørssystem

Norges Bank utfører oppgjørstjenester for bankene og for staten. Betalinger mellom bankene gjøres opp med endelig virkning når de registreres på bankenes konti i Norges Bank. Betalingene kan ha sitt opphav i finansielle transaksjoner, tjenester i betalingsformidlingen for kunder, valutahandel og posisjoner i pengeoppgjørene for handel med aksjer, obligasjoner og derivater.

Teknisk sett gjennomføres disse oppgjørene i Norges Banks oppgjørssystem (NBO). Driftstjenestene for oppgjørssystemet leveres av ErgoGroup AS. Gjennomsnittlig omsetning per dag i 2006 i NBO var omkring 211 milliarder kroner. Deltakelsen og bruken av NBO er nærmere omtalt i rapportens kapittel 2. Der forklares også hvordan innbetaling av petroleumsskatt i april og oktober påvirker omsetningen i NBO.

Opgjørstjenestene Norges Bank utfører for staten er særlig knyttet til likviditetsoppsamling fra arbeidskonti som statlige virksomheter har i private banker. Likviditeten overføres daglig mellom bankene og statens foliokonto i Norges Bank gjennom NBO. Statlige virksomheters konti inngår i et eget konsernkontosystem som frem til november 2006 var en del av NBO. Etter dette tidspunktet leveres system- og driftsløsningen for konsernkontosystemet av EDB Business Partner ASA. Oppgavene knyttet til statens konsernkonto og forvaltning av statens gjeld er beskrevet i kapittel 3.

For å få gjennomført et betalingsoppdrag i Norges Bank, må banken ha tilgjengelig likviditet på sin oppgjørskonto. Slik likviditet er enten i form av innskudd eller adgang til sentralbanklån som bankene kan trekke på når de har stilt sikkerhet i form av pantsatte verdipapirer. Norges Bank kan yte rentefrie lån gjennom dagen og lån over natten med rente. Låneordningene bidrar til å effektivisere betalingsoppgjørene. I 2006 hadde bankene pantsatt verdipapirer overfor Norges Bank for i gjennomsnitt 154 milliarder kroner. Bankene kan benytte de samme ordningene for sikkerhetsstillelse i forbindelse med opptak av fastrentelån (F-lån) som er Norges Banks regulære form for likviditetstilførsel i forbindelse med gjennomføring av pengepolitikken. Ordningene for sikkerhet for lån

og bankenes bruk av låneordningene er nærmere beskrevet i kapittel 4.

NBO utgjør kjernen i den finansielle infrastrukturen i Norge. Et effektivt og robust oppgjørssystem er viktig for finansiell stabilitet, og bankenes kontohold i Norges Bank er nødvendig for gjennomføring av pengepolitikken. Derfor er det viktig at systemene er operasjonelt pålitelige og det er høye krav til tilgjengelighet. Eventuelle avvik i systemene blir fulgt opp og tiltak blir iverksatt for å hindre gjentakelse. Norges Bank har også beredskapsløsninger for håndtering av ulike typer avvik. Disse løsningene testes jevnlig både internt og i samarbeid med eksterne aktører.

Tilgjengeligheten i NBO omtales i kapittel 5, og i kapittel 6 omtales beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger som ble gjennomført i 2006.

Norges Bank har et mål om at oppgjørssystemene skal være robuste og effektive, og at de tilfredsstiller internasjonale anbefalinger¹ og standarder. Arbeidet med denne årsrapporten og de forhold som presenteres her, gir et grunnlag for å vurdere NBO mot dette målet.

¹ Det gjelder spesielt følgende anbefalinger: “Core Principles for Systemically Important Payment Systems” fra Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Publications No. 43 January 2001, og “Recommendations for securities settlement systems” fra CPSS og Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, Publications No. 46 November 2001. Begge rapporter er utgitt av Den internasjonale oppgjørsbanken – BIS.

2. Oppgjørstjenester for bankene

2.1 Innledning

Norges Bank gjør opp både enkelttransaksjoner fra bankene og avregninger fra Verdipapirsentralen, VPS Clearing (se avsnitt 2.2) og NICS (se ramme) gjennom dagen. For at en betaling skal bli gjort opp i NBO, må banken ha dekning på sin konto i form av innskudd eller låneadgang.

NBO har flere funksjoner som bidrar til å lette de daglige oppgjørene. Bankene som er tilknyttet ordningen sikkerhet for lån, har automatisk adgang til rentefrie lån gjennom dagen mot full sikkerhet. Adgangen til intradag lån gjør oppgjørssystemet mer effektivt. Dersom det ikke er dekning for et betalingsoppdrag, blir dette liggende i kø i NBO. Køordningen gir bankene mulighet til å omprioritere betalingene og hindrer at oppdragene blir returnert til avsender. NBO har også en funksjon for å løse opp vranaglåsituasjoner, som kontrollerer utgående betalinger mot inngående betalinger i kø og foretar netto dekningskontroll av disse.

I bankenes avtale- og regelverk for avregning og oppgjør (se ramme om NICS) klassifiseres bankene i to grupper: Nivå 1 banker og nivå 2 banker. Nivå 1 banker gjør opp sine posisjoner i NICS masseavregningen direkte i Norges Bank. Nivå 2 banker gjør opp slike posisjoner i en privat oppgjørsbank som selv er nivå 1 bank. Nivå 2 bankers posisjoner mot banker på nivå 1 gjøres dermed opp indirekte i Norges Bank. Ved utgangen av 2006 var det fire private oppgjørsbanker: DnB NOR Bank, SpareBank 1 Midt-Norge, Swedbank og Skandinaviska Enskilda Banken.

2.2 Adgangskriterier og deltakelse i NBO

Banker som har kontoholds- og oppgjørsavtale med Norges Bank, er deltakere i NBO. Hvilke oppgjør hver bank deltar i er spesifisert i vedlegg til avtalen med den enkelte bank.

Ved utgangen av 2006 deltok 145 banker i NBO. I tillegg er CLS Bank fjerndeltaker. Det er inngått egen avtale med CLS Bank (se omtale av CLS i avsnitt 2.7).

I løpet av 2006 kom det tre nye deltakerbanker i NBO, mens fire banker sa opp sine konti. To av oppsigelsene skyldtes fusjoner mellom banker. For

NICS (Norwegian Interbank Clearing System)

Norwegian Interbank Clearing System er bankenes felles system for avregning og likviditetsinformasjon. I systemet inngår NICS-masseavregningen, som er en avregning mellom bankene for blant annet bankkunders giro-, kort- og sjekktransaksjoner, og NICS SWIFT-avregningen som er en avregning av mellomstore kunde- og interbanktransaksjoner. NICS er også en kanal for overføring av enkelttransaksjoner fra bankene til NBO.

Bankenes Betalingssentral (BBS) leverer driftstjenestene for NICS.

Tilgang til NBO

Tilgangen til NBO reguleres blant annet av:

- Lov av 24. mai 1985 nr. 28 av om Norges Bank og pengevesenet (sentralbankloven).
- Forskrift om lån og innskudd i Norges Bank mv (låneforskriften). 25. april 2001
- Kontoholds- og oppgjørsavtale med hver deltakerbank.

de to andre hadde avslutningen av kontoholdet sammenheng med endringene i myndighetenes krav til bankenes likviditet. Mange banker har tidligere først og fremst brukt innskudd og låneadgang i Norges Bank til å oppfylle likviditetsreservekravet. Forskriften om dette, som blant annet fastsatte minstekrav til likvide reserver for forretnings- og sparebanker, ble opphevet 22. august 2006. Reglene ble erstattet med kvalitative krav i finansieringsvirksomhetsloven. Disse kravene kan imøtekommes på andre måter enn ved innskudd og låneadgang i Norges Bank.

Bankene avgjør selv hvilke oppgjør de vil delta i. Ved utgangen av 2006 deltok 23 banker i oppgjøret av masseavregningen på nivå 1. Av disse var 17 banker også deltakere i NICS SWIFT (se avsnitt 2.4). Dette er én bank mindre enn ved utgangen av 2005.

Norges Bank gjør opp pengedelen av verdipapiroppgjøret (VPO – se ramme) på grunnlag av avregninger fra Verdipapirsentralen (VPS). Ved utgangen av 2006 deltok 16 banker i VPO, enten som megler, som oppgjørspartner eller som garantibank. Hver deltaker kan ha en eller flere av disse rollene. Både Norges Bank og VPS Clearing (se ramme) deltar i verdipapiroppgjøret. Norges Bank deltar med posisjoner som oppstår som følge av sentralbankens handel med norske statspapirer på vegne av Finansdepartementet. VPS Clearing deltar i VPO som sentral motpart i låneordningen for verdipapirer.

Av de 16 bankene som deltok i VPO ved utgangen av 2006, stilte syv banker garantier overfor Norges Bank på vegne av verdipapirforetak. Det er to flere garantibanker enn ved utgangen av 2005.

I november 2006 innførte VPS Clearing et nytt system for avregning av derivater. Systemet registrerer også derivatposisjoner og derivatkonti, noe som tidligere ble gjort i VPS. I forbindelse med denne endringen ble de tre oppgjørene for henholdsvis opsjoner, futures og låneordningen for verdipapirer slått sammen til ett oppgjør i NBO.

Frem til november 2006 deltok både banker og verdipapirforetak i opsjonsoppgjøret. Innføringen av det nye systemet førte til at det samlede oppgjøret nå sendes Norges Bank som et interbankoppgjør. Det vil si at kun banker og VPS Clearing har

Verdipapiroppgjøret (VPO)

Gjennom VPO sørger Verdipapirsentralen (VPS) for at eierskap til verdipapirer overføres etter at betalinger for handlene er gjort opp mellom bankene. Pengeoppgjøret skjer i Norges Bank, mens VPS registrerer overføringen av eierskapet til verdipapirene. Frittstående og bankeide meglere, samt forvalterbanker og Norges Bank, er deltakere i verdipapiroppgjøret i Norges Bank.

VPS Clearing

NOS ASA fusjonerte høsten 2006. Med virkning fra 1. september 2006 overtok VPS NOS Clearing og opprettet et eget selskap, VPS Clearing ASA, under VPS Holding ASA. VPS Clearing ASA forestår clearing av finansielle derivater og er sentral motpart i låneordningen for verdipapirer. Nettoposisjonene mellom bankene gjøres opp daglig i Norges Bank.

NOS ASA fusjonerte med Imarex ASA (The International Maritime Exchange) og dannet holdingselskapet Imarex NOS ASA.

posisjoner i oppgjøret. Ved utgangen av 2006 deltok seks banker i dette oppgjøret.

For øvrig har også 27 sentralbanker, tre internasjonale utviklingsbanker og Den internasjonale oppgjørsbank (BIS) konti i Norges Bank. Disse bankene bruker det norske betalingssystemet i begrenset grad.

2.3 Priser i NBO

Banker og pengemeglere som deltar i NBO, betaler for kontoholds- og oppgjørstjenester. Prisstrukturen er tredelt med en tilknytningspris for nye deltakere, en årspris for å delta i de forskjellige oppgjørene og en enhetspris per bruttotransaksjon som sendes til Norges Bank. Verdipapirforetak som har en avregningskonto i NBO, betaler for deltakelse i verdipapiroppgjøret. Det er også årspris for pantsetting og for deltagelse i Scandinavian Cash Pool (se avsnitt 4.4), samt priser for endring av pantsetting av verdipapirer.

Årsprisene er inndelt i fire prisgrupper etter bankenes forvaltningskapital. Prisene for 2006 fremgår av tabell 1. Fra 2007 innføres priser for behandling av søknader om godkjenning av verdipapirer som ikke tidligere har vært godkjent som pant.

Norges Bank innførte moderate priser på oppgjørstjenestene i 2001. Prisnivået er gradvis økt de siste årene slik at de i 2006 dekker beregnede kostnader ved å utføre kontoholds- og oppgjørstjenestene i Norges Bank. I 2006 utgjorde inntektene fra tilknytnings- og årsavgiften ca. 28,7 millioner kroner, mens transaksjonsavgiftene utgjorde i overkant av én million kroner.

Norges Bank vil gå gjennom kostnadsberegningene med sikte på at prisnivået baseres på mest mulig korrekte kostnader for kontoholds- og oppgjørstjenester når nytt interbank oppgjørssystem etter planen settes i drift i 2008.

2.4 Transaksjonsveier og ulike typer betalingsoppgjør

Bankene kan sende betalingsinstruksjoner direkte til NBO. Slike meldinger kan sendes via SWIFT eller med telefaks. Telefaks benyttes av banker som ikke er tilknyttet SWIFT-nettverket. Det er også adgang

Tabell 1
Priser for deltakelse i NBO i 2006

	Infrastruktur avgift	Tillegg for hvert oppgjør
Banker med forvaltningskapital > 100 mrd	550 000	100 000
Banker med forvaltningskapital < 100 mrd og > 40 mrd	450 000	80 000
Banker med forvaltningskapital < 40 mrd og > 10 mrd	350 000	60 000
Banker med forvaltningskapital < 10 mrd	20 000	40 000
Pengemeglere	20 000	

Transaksjonsavgiften for oppdrag sendt per SWIFT er 3 kroner per melding, mens bankene belastes for 45 kroner for hver transaksjon som må behandles manuelt i NBO.

Det påløper i tillegg priser knyttet til bruk av ordningen Sikkerhet for lån.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)

Verdensomspennende nettverk for overføring av meldinger med finansiell informasjon, spesielt mellom aktørene i finansmarkedene. Nettverket og de standardene som benyttes kontrolleres av selskapet S.W.I.F.T. SCRL som har hovedkontor i Belgia og betjener i underkant av 8000 finansinstitusjoner i 206 land.

SWIFT- meldinger benyttes både til å autorisere betalingsoppdrag og til å sende annen finansiell informasjon.

Norges Bank har inngått flere avtaler med S.W.I.F.T. SCRL om de applikasjonene banken bruker.

Direktøren for Avdelingen for interbankoppgjør (IBO) representerer Norges Bank i styret for den norske brukergruppen for SWIFT.

til å sende betalingsoppdrag per brev, men for tiden benytter ingen banker seg av denne muligheten.

Banker som er medlem av brukergruppen for SWIFT i NICS, kan også sende SWIFT-meldinger til NBO via NICS. Betalingene som sendes via NICS SWIFT kan gjøres opp brutto, det vil si som enkelttransaksjoner mellom bankene i brukergruppen, eller netto på grunnlag av avregninger i NICS.

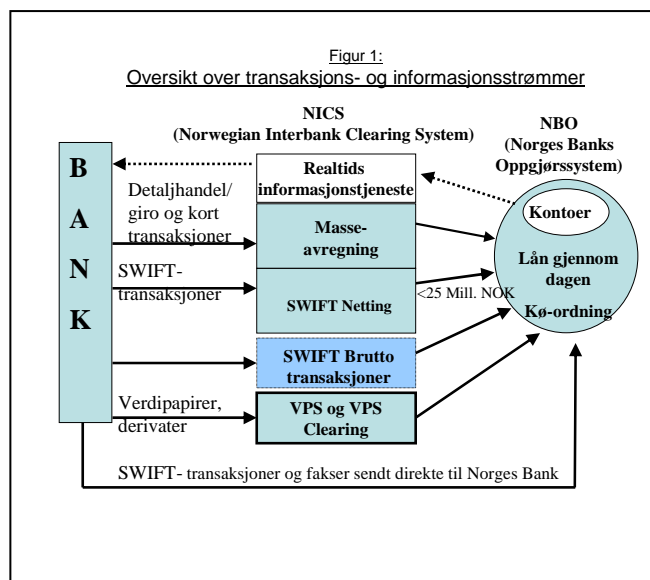
Figur 1 viser transaksjonsveiene mellom bankene og Norges Bank. Betalinger generert av kunder, som minibankuttak, korttransaksjoner og giro-betalinger, inngår i masseavregningen i NICS og gjøres opp to ganger daglig i Norges Bank. Når NBO mottar den første daglige masseavregningen fra NICS, åpnes systemet også for oppgjør av andre betalinger. Betalingsposisjonene i avregningene dekningskontrolleres før oppgjør finner sted.

Betalinger under 25 millioner kroner, som bankene sender til NBO via NICS som SWIFT-meldinger, samles opp i NICS som avregner bankenes posisjoner mot hverandre og sender disse til oppgjør i Norges Bank tre ganger daglig (se avsnitt 2.5 om nettoppgjør).

Betalinger over 25 millioner kroner videresendes direkte til NBO for oppgjør enkeltvis (NICS SWIFT Brutto, se avsnitt 2.5 om bruttoppgjør). Betalinger under 25 millioner kroner som merkes hastebetalinger, gjøres opp fortløpende som bruttotransaksjoner.

Handler i verdipapirer og derivater avregnes i henholdsvis VPS og VPS Clearing på grunnlag av informasjon fra kontoførere og Oslo Børs. Disse sentralene kontrollerer beholdningene av verdipapirer og beregner pengeposisjonene til deltakerne. Verdipapirforetakenes og bankenes nettoposisjoner sendes deretter Norges Bank for dekningskontroll og oppgjør. Verdipapirforetakene har ikke oppgjørskonto i Norges Bank, og foretakenes posisjoner gjøres derfor opp over kontoen til den bank som stiller garanti for det enkelte verdipapirforetak. Etter at pengeoppjøret i Norges Bank er gjennomført, registrerer VPS endringene i eierskapet til verdipapirene.

Dersom en bank stiller garanti for flere verdipapirforetak, vil banken ha et likviditetsbehov som tilsvarer nettosummen av egne posisjoner og

posisjonene til de foretakene banken stiller garanti for.

2.5 Omsetningen i NBO

Omsetningen i NBO defineres som summen av alle transaksjoner som gjøres opp i NBO i løpet av en periode. For alle oppgjør (både bruttooppgjør og nettooppgjør) regnes kun den ene siden av en transaksjon. Dette gjelder uavhengig av om motparten er norsk bank, utenlandsk bank, megler, Norges Bank eller staten.

Utviklingen i omsetningen i NBO de fem siste årene er vist i figur 2 som daglig gjennomsnitt per måned. Figuren viser at omsetningen normalt har vært mellom 150 og 250 milliarder kroner per dag, med enkelte større utslag i oktober 2002 og 2003. Omsetningen i månedene april og oktober øker som følge av skatteinnbetalinger, særlig innbetaling av petroleumsskatter.

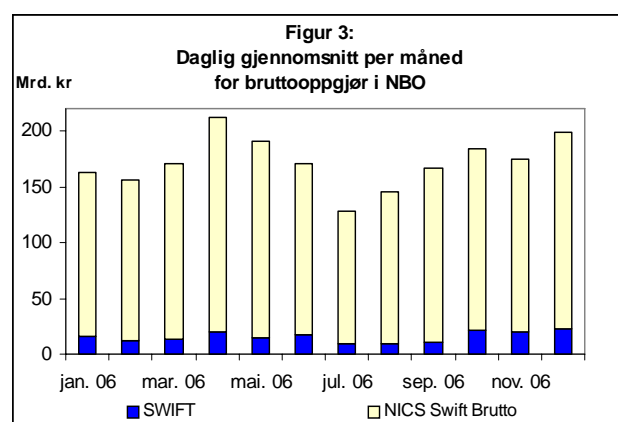
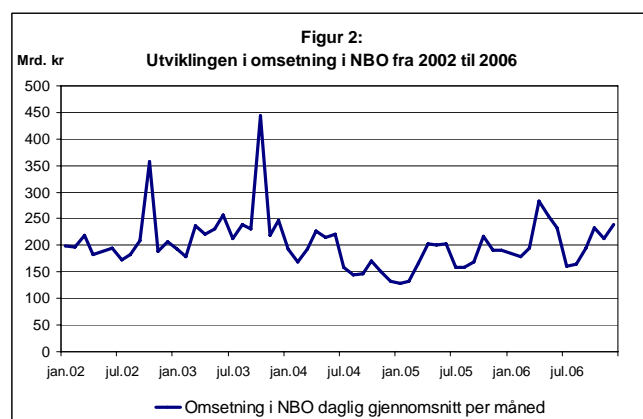
Tendensen til noe lavere omsetning fra januar 2004 skyldes fusjonen av Den norske Bank og Gjensidige NOR Sparebank som reduserte antallet oppgjørsoppdrag til Norges Bank vesentlig. Konsernet DnB NOR ble etablert 4. desember 2003, og felles oppgjørskonto i Norges Bank ble opprettet 23. januar 2004.

Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO sank fra 242 milliarder kroner i 2003 til under 180 milliarder kroner de to påfølgende årene. I 2006 steg omsetningen til i gjennomsnitt 211 milliarder kroner per dag.

Bruttooppgjør

Figur 3 viser utviklingen i 2006 for bruttooppgjørene i Norges Bank. Bruttooppgjør er oppdrag som kommer enkeltvis til Norges Bank som SWIFT-meldinger, enten direkte til Norges Bank eller via NICS. Slike transaksjoner utgjør størstedelen av omsetningen i NBO. Figuren viser et sesongmønster med høy omsetning i april, mai, oktober og desember, og lavest omsetning i juli og august. I april og oktober ble det innbetalt petroleumsskatt på henholdsvis ca. 90 milliarder og 122 milliarder. Se avsnitt 2.6 med omtale av innbetaling av petroleumsskatt.

Terminforfall for arbeidsgiveravgift, skattetrekk og forskuddsskatt for næringsdrivende, samt emisjon av statskasseveksler og statsobligasjoner på

henholdsvis 6 og 8,5 milliarder kroner, bidro til omsetningen i mai. Terminforfall av merverdiavgift, auksjoner og forfall statskasseveksler trakk opp desembertallene.

Betalinger knyttet til Continuous Linked Settlement (CLS), inngår i omsetningen for NICS SWIFT brutto og er nærmere omtalt i avsnitt 2.7.

Nettooppgjør²

Daglig gjennomsnitt per måned for avregninger som gjøres opp i NBO, vises i figur 4. Nettooppgjørene viser lignende sesongvariasjon som bruttooppgjørene, med høyest omsetning i andre og fjerde kvartal. Omsetningen var lavest i juli og august.

Nettingeffekten

På grunn av avregningene i NICS, VPS og VPS Clearing er de posisjonene som gjøres opp i NBO vesentlig lavere enn summen av de underliggende transaksjonene. Omsetningstallene for nettooppgjørene i NBO er derfor lavere enn den omsetningen som registreres i avregningssentralene.

Figurene 5 og 6 illustrerer denne nettingeffekten. De viser månedsgjennomsnitt for dagsomsetningen i NICS for henholdsvis masseavregningen og NICS SWIFT avregningen og for oppgjøret av disse avregningene i Norges Bank. Gjennomsnittlig omsetning for NICS masseavregningen (figur 5) gjennom 2006 var 63 milliarder kroner per dag, mens det i NBO var en omsetning på i overkant av åtte milliarder. Det gir en nettingeffekt på rundt 87 prosent.

I 2006 var gjennomsnittlig dagsomsetning for NICS SWIFT avregningen (figur 6) rundt 6,6 milliarder kroner i NICS og litt over én milliard kroner i Norges Bank. Nettingeffekten var dermed i gjennomsnitt 85 prosent.

Verdipapirsentralen beregner oppgjørsverdien (omsetningen i VPO) ved å legge sammen verdien av alle oppgjorte handler som verdipapirforetak (meglere) har registrert, enten mot andre verdipapirforetak eller mot oppgjørsagenter, og verdien av alle oppgjorte handler som oppgjørsagenter har registrert, enten mot meglere

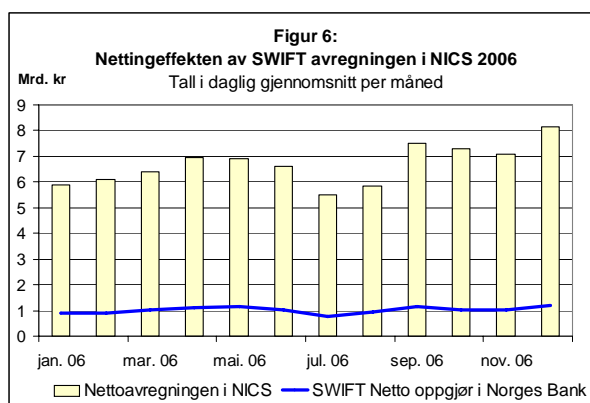
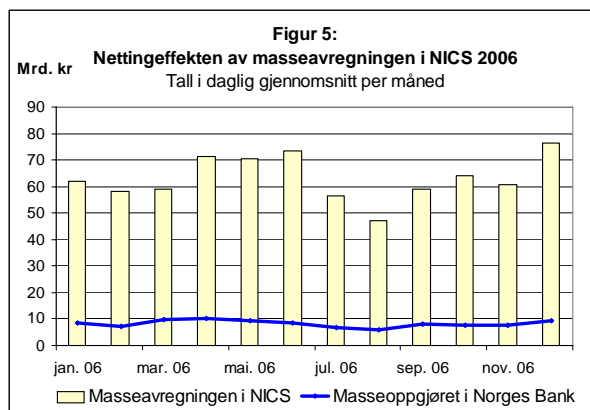
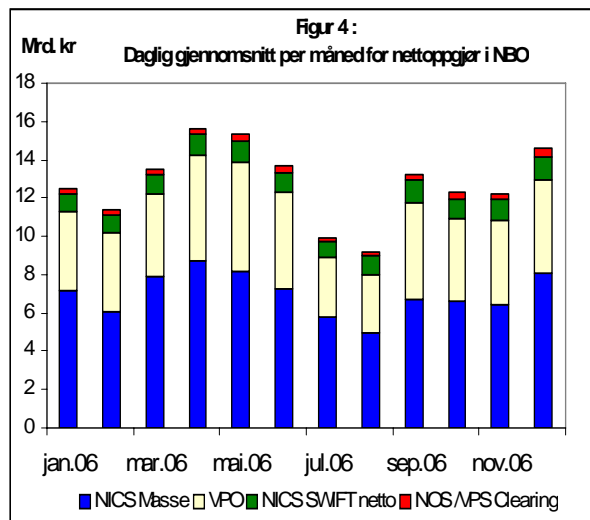
² Tall for NICS masseavregning og NICS SWIFT avregning er hentet fra NICS morgenrapport.

Netting:

Avregningssentraler, som BBS (for NICS) og VPS (for VPO), summerer opp hver deltakers enkelttransaksjoner for å finne deltakernes samlede posisjoner mot de øvrige deltakerne. Nettoverdien av disse posisjonene gjøres opp i Norges Bank.

Med **nettingeffekt** menes prosentvis reduksjon i omsetning i NBO, i forhold til i avregningssentralene.

Nettooppgjør i Norges Bank omfatter NICS masseavregningen, NICS SWIFT avregningen, verdipapiroppgjøret og derivatoppgjøret.

eller mot andre oppgjørsagenter. Dette fører til at alle handler registreres to ganger. I tillegg regner VPS ofte med investorleddet, og tar dermed også med i omsetningstallene verdien av alle oppgjorte handler som meglere har registrert mot investor.

Betalingsposisjonene til verdipapirforetak og banker i VPO (pengeoppgjøret) oversendes Norges Bank for oppgjør to ganger daglig. Oppgjøret av betalingsforpliktelsene mellom verdipapirforetak og investor vil som oftest inngå i NICS masseavregningen. VPS og Norges Bank beregner dermed omsetningen i VPO på ulikt grunnlag, og omsetningstallene hos de to aktørene er derfor ikke direkte sammenlignbare.

I NBO utgjorde omsetningen i verdipapiroppgjøret i 2006 i gjennomsnitt 4,5 milliarder kroner per dag, mens oppgjørsværdien i VPS for verdipapirer, unntatt handler mellom megler og investor, tilsvarte omtrent 140 milliarder kroner i gjennomsnitt³ per dag.

2.6 Dager med stor omsetning i NBO

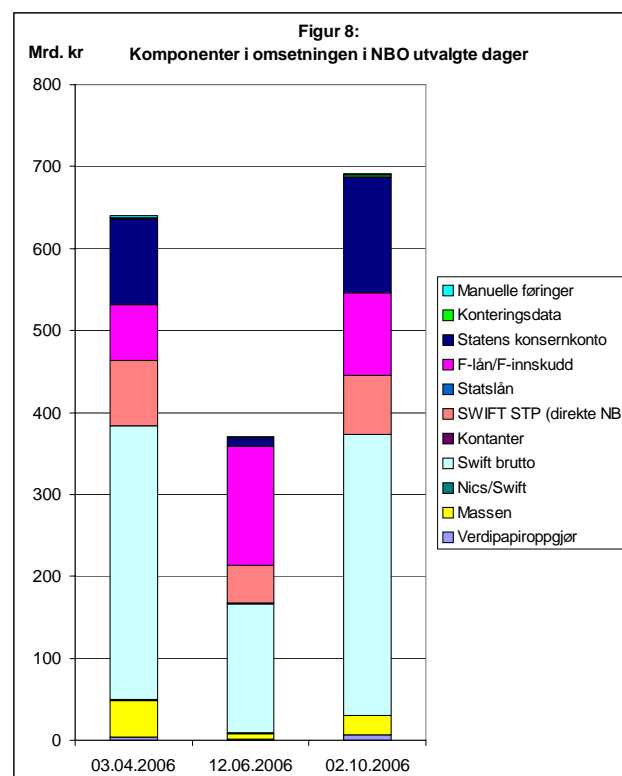
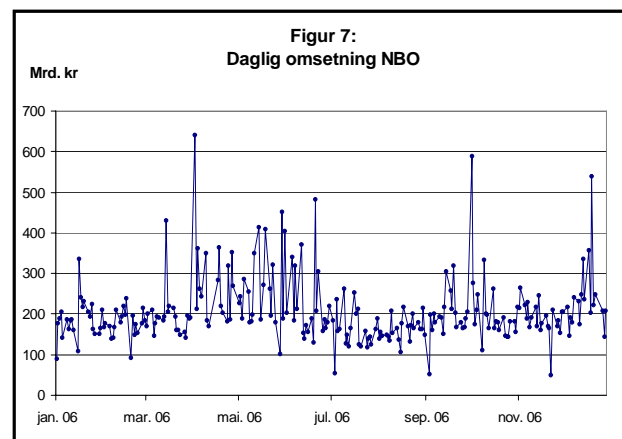
Som det fremgår av figur 7 varierer den daglige omsetningen i NBO betraktelig. I 2006 var det høyest omsetning på de to forfallsdagene for petroleumsskatter, det vil si 3. april og 2. oktober.

Andre statlige betalinger og tildeling eller tilbakebetaling av F-lån trekker opp omsetningen i NBO enkelte dager. Andre skatte- og avgiftsbetalinger, som for eksempel forskuddsskatt og merverdiavgift, er fordelt over flere terminer. Slike betalinger gir derfor ikke spesielt store enkeltutslag på omsetningen i NBO.

I de følgende avsnittene gis det en nærmere omtale av to faktorer som i særlig grad har påvirket omsetningen i 2006.

Innbetaling av petroleumsskatt

Betaling av petroleumsskatt skjer i norske kroner, mens oljeselskapenes inntekter hovedsakelig er i utenlandsk valuta. Derfor kjøper oljeselskapene norske kroner med oppgjør på forfallsdato for petroleumsskatt, henholdsvis 1. april og 1. oktober. Betalingene skjer første virkedag etter disse datoene. I 2006 var dette 3. april og 2. oktober.

³ Kilde: Verdipapirsentralen ASA.

De høye oljeprisene i 2006 førte til høye skatteinnbetalinger og dermed økt etterspørsel etter norske kroner. I motsatt retning trakk etterspørselen etter valuta fra Statens pensjonsfond – Utland. Behovet for valuta dekkes dels i form av innbetalinger i valuta fra Statens direkte økonomiske engasjement i oljevirksomheten (SDØE) og dels ved at Norges Bank kjøper valuta i markedet på vegne av Statens pensjonsfond – Utland.

Finansdepartementet fastsetter størrelsen på den månedlige avsetningen til pensjonsfondet. Norges Banks valutakjøp er lik differansen mellom denne avsetningen og anslaget på valutainnbetalinger fra SDØE. Det justeres for eventuelle revisjoner av anslagene for foregående måned. Dette medfører at de daglige valutakjøpene til pensjonsfondet kan variere en del fra måned til måned. De daglige valutakjøpene fastsettes for én måned av gangen og kunngjøres siste virkedag måneden før. Rundt årsskiftet er de internasjonale aksje- og obligasjonsmarkedene mindre likvide, og det anses derfor lite hensiktsmessig å tilføre pensjonsfondet midler som må plasseres på dette tidspunktet. Norges Bank foretar derfor ingen valutakjøp i desember⁴.

Petroleumsskattens virkning på betalingsoppgjør i Norges Bank

Innbetalt petroleumsskatt var rundt 90 milliarder kroner 3. april og i overkant av 122 milliarder kroner 2. oktober. I de følgende avsnittene forklares hvordan innbetaling av petroleumsskatter påvirker omsetningen i NBO

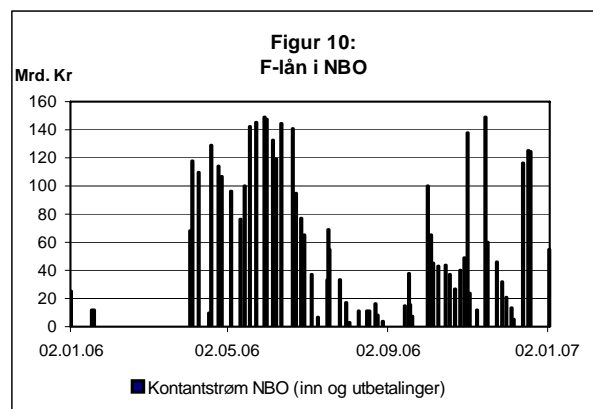
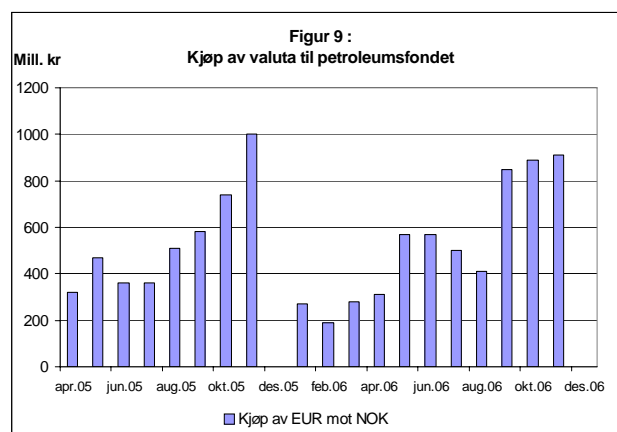
- Økt behov for fastrentelån (F-lån) ved terminforfall for petroleumsskatt

Ved store skatteforfall trekkes mye likviditet ut av bankene. Norges Bank kan i slike situasjoner tilføre likviditet ved å tilby bankene F-lån. Mandag 3. april 2006 ble det utbetalt i alt 68,1 milliarder kroner til bankene i form av ett F-lån, mens det 2. oktober ble utbetalt tre F-lån med ulike løpetider på til sammen 99,9 milliarder kroner.

Summen av daglige inn- og utbetalinger knyttet til F-lån fremgår av figur 10.

⁴ Se omtale i Noregs Banks årsmelding og rekneskap for 2006, kapittel 5 om valutatransaksjonar.

Norges Bank utfører valutakjøp for Statens pensjonsfond – Utland. Disse kjøpene inngår i omsetningen for SWIFT brutto transaksjoner i NBO. Alle valutakjøpene skjer i euro. Utviklingen i daglig kjøp av euro mot norske kroner vises i figur 9.

- Virkningen av innbetalingene av petroleumsskatt på betalinger via NICS

Masseavregningene fra NICS som gjøres opp i Norges Bank på forfallsdagene for petroleumsskatt, er også betydelig større enn normalt for disse oppgjørene. Dette skyldes at mange av skatteinnbetalingene til staten går fra oljeselskapenes banker via masseavregningen til banker som er kontoførere for staten. Disse skatteinnbetalingene kan også sendes til kontoførende banker via NICS SWIFT.

- Overføringer fra bankene til statens foliokonto i Norges Bank

Skatteinnbetalingene blir overført fra banker som er kontoførere for staten til statens konsernkonto i Norges Bank. Dette skjedde i 2006 enten gjennom en separat overføring til Norges Bank eller gjennom en overføring til Norges Bank i NICS masseavregningen. Overføringene til statens konsernkonto omtales nærmere i avsnitt 3.2.

- Tilførsel av likviditet via Scandinavian Cash Pool

Gjennom ordningen Scandinavian Cash Pool (SCP) har bankene mulighet til å benytte innskudd i andre skandinaviske sentralbanker som sikkerhet for lån i Norges Bank (se avsnitt 4.4). Denne muligheten benyttes også i større grad enn ellers på dager for innbetaling av petroleumsskatt. Den 3. april 2006 ble det tilført i overkant av 35 milliarder kroner gjennom ordningen, mot gjennomsnittlig daglig tilførsel i april på noe over seks milliarder. For 2. oktober var tilsvarende tall 25,2 milliarder mot et daglig gjennomsnitt i oktober på litt over åtte milliarder kroner. Tilførselen av likviditet gjennom SCP inngår i omsetningen for SWIFT direkte til Norges Bank (SWIFT STP).

Varslet arbeidskonflikt i banknæringen

Partene i finansnæringen kom ikke til enighet i lønnsoppgjøret i 2006, og det brøt ut arbeidskonflikt i noen forsikringsselskaper fra 1. juni. Arbeidstakersiden varslet opptrapping av konflikten til også å omfatte noen banker fra 12. juni. Arbeidsgiversiden varslet at bankene i så fall fra samme dag ville sette i verk sin stengedoktrine som

innebærer at bankenes kunderettede virksomhet i hovedsak opphører.

Den varslede arbeidskonflikten i banknæringen fikk følgende virkninger på omsetningen i NBO:

- Økt uttak av kontanter

Daglig gjennomsnitt for netto uttak av kontanter var noe høyere enn normalt i dagene før 12. juni, og noe lavere enn normalt i dagene etter 12. juni.

- Utsatt oppgjørsgdag for handel med verdipapirer

Omsetningen i verdipapiroppjøret i NBO var i gjennomsnitt rundt 4,8 milliarder kroner per dag i 2006 (begge oppgjørene). Oppjøret 12. juni utgjorde i overkant av én milliard kroner og var dermed vesentlig lavere enn gjennomsnittet. Dette hadde sammenheng med at aktørene i verdipapirsektoren på forhånd avtalte at 19. juni skulle være oppgjørsgdato for handel med rentebærende verdipapirer i dagene før 12. juni. Det var også en viss reduksjon i selve handelen med verdipapirer på grunn av usikkerheter i forbindelse med den varslede arbeidskonflikten.

Omsetningen i NBO for verdipapiroppjørene 19. juni var i overkant av åtte milliarder, vesentlig høyere enn gjennomsnittet på rundt 4,8 milliarder kroner.

2.7 Continuous Linked Settlement (CLS)

Betalinger i femten valutaer gjøres opp i CLS, herunder danske, svenske og norske kroner. Ved utgangen av 2006 var det 57 medlemmer i CLS Bank. Banker som er medlem i CLS er direkte deltakere i CLS-oppjøret i en eller flere valutaer. Disse oppgjørsgmedlemmene har også adgang til å forestå innbetalinger og motta utbetalinger på vegne av andre deltakere. Øvrige banker som deltar i CLS må benytte en av disse bankene som oppgjørsgbank for sine handler i norske kroner. I alt 325 banker og 587 investeringsfond benyttet tjenestene fra CLS.

Ved utgangen av 2006 var DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, Danske Bank/Fokus Bank og Svenska Enskilda Banken (SEB) oppgjørsgmedlemmer for norske kroner i CLS. Alle inn- og utbetalinger til CLS sendes via NICS og inngår i omsetningen for NICS SWIFT brutto (jf. figur 3).

Continuous Linked Settlement (CLS) er et internasjonalt system for oppgjør av valutahandler som sikrer samtidig overlevering av kjøpt og solgt valuta mellom banker. CLS gjør opp handler i 15 valutaer, blant disse norske kroner. Hovedformålet med CLS er å eliminere kredittrisikoen knyttet til oppgjør av bankenes handel med valuta.

CLS er organisert med CLS Group Holdings AG i Sveits som holdingsselskap for CLS UK Intermediate Holdings Ltd, CLS Bank International og CLS Services Ltd (London). CLS Bank er lokalisert i New York og Federal Reserve Bank of New York fører tilsyn med banken og oppgjørsgsystemet.

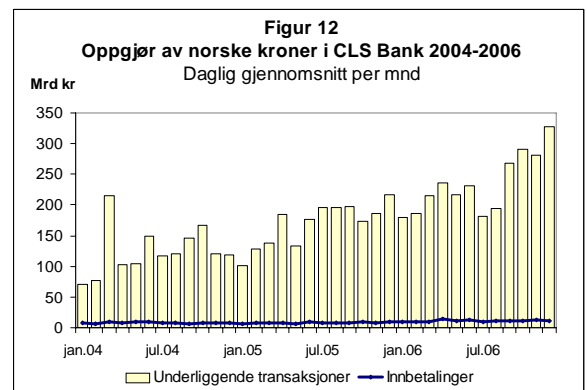
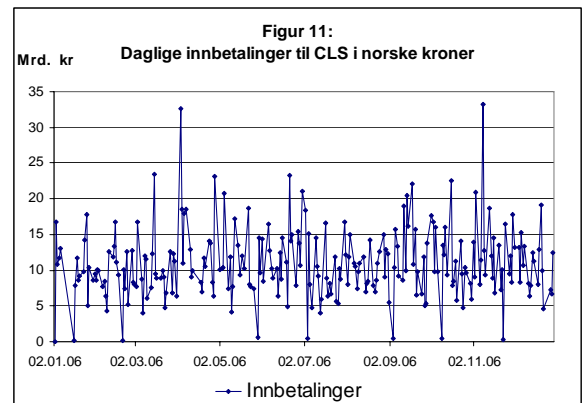
CLS Bank regnes som en fjerndeltaker i Norges Banks oppgjørsgsystem og har en konto med begrensede rettigheter. CLS Bank kan ikke ha innskudd på kontoen over natten, den har ikke krav på renter og ikke adgang til å ta opp lån i Norges Bank.

Daglige innbetalinger i norske kroner til CLS Bank var i 2006 i gjennomsnitt i underkant av 11 milliarder. Figur 11 viser samlede daglige innbetalinger av norske kroner til CLS Bank. Det fremgår av figuren at det er store daglige variasjoner i innbetalingene. Laveste innbetaling i 2006 var 42 millioner og den høyeste i overkant av 33 milliarder.

Den 3. april og den 2. november var det innbetalinger til CLS Bank på rundt 33 milliarder kroner. Innbetalingene 3. april omfatter blant annet forfall av terminkjøp av norske kroner til bruk ved innbetaling av petroleumsskatter. Innbetalingene til CLS den 2. oktober, som også var forfallsdag for innbetaling av petroleumsskatt, utgjorde imidlertid ikke tilsvarende høye beløp. Det viser at det er flere faktorer som har betydning for omfanget av innbetalingene til CLS.

De laveste innbetalingsbeløpene i CLS faller sammen med offentlige fridager i USA. For slike dager er det praksis at oppgjør skjer på første virkedag etter fridagen. Det er også praksis at oppgjør for valutahandler som ikke involverer US dollar, for eksempel euro mot norske kroner, forskyves på tilsvarende måte. Dette har sammenheng med at US dollar anses som den ledende valutaen, og mange markedsaktører plasserer som oftest overskuddslikviditet i US dollar ved dagens slutt. På offentlige fridager i USA vil det derfor være risiko for avvikende markedspriser.

I figur 12 vises innbetalinger av kroner til CLS Bank og underliggende valutahandler i årene 2004-2006. Omfanget av slike handler har økt jevnt de siste tre årene. Innbetalingene til CLS i norske kroner utgjør i gjennomsnitt i underkant av 5 prosent av verdien av de underliggende transaksjonene. Nettingeffekten har økt gjennom perioden. Størst effekt av nettingen var det i desember 2006, hvor innbetalingene kun utgjorde 3,2 prosent av underliggende handler.

Mekanismer som reduserer likviditetsbehovet ved oppgjør i CLS

- Inn- og utbetalinger i hver valuta motregnes slik at **innbetalingene fra hver deltakerbank skjer på nettobasis.**
- Oppgjørsmedlemmene har innbetalingsforpliktelse lik nettosummen av innbetalingsforpliktelsene for egne valutahandler og for handler som skal gjøres opp på vegne av tredjeparter.
- **Prosedyrene for inn- og utbetalinger** gjør at CLS Bank kan begynne å betale ut for oppgjorte handler før den har mottatt alle innbetalingene.
- **Inside/outside-swap** er en ordning hvor bankene kan handle ned sine posisjoner ved å bytte valuta innenfor CLS og bytte tilbake utenfor CLS samme dag. Bankene kan dermed handle nettoposisjonene ned til et ønsket nivå.

3. Tjenester for staten

3.1 Omfanget av tjenestene

Norges Bank yter tjenester for staten i henhold til avtaler med Finansdepartementet om henholdsvis statens konsernkontoordning (se ramme) og statens gjelds- og likviditetsforvaltning, jf. sentralbankloven § 17 om statens bankforretninger. Tjenestene er knyttet til transaksjoner på statens konti i Norges Bank.

Staten ved Finansdepartementet betaler en godtgjørelse for de tjenester Norges Bank utfører for staten. Godtgjørelsen fastsettes årlig og dekker de kostnader Norges Bank har til å yte tjenestene.

3.2 Statens konsernkonto

Statens konti i Norges Bank

Ved utgangen av 2006 var det i alt 1 185 konti i konsernkontostrukturen i Norges Bank fordelt på ca 400 statlige virksomheter og regnskapsførere. Av disse kontiene var, foruten statens foliokonto, 1 142 konti knyttet til inn- og utbetalinger for statlige virksomheter, mens de øvrige 42 kontiene gjaldt statens gjelds- og likviditetsforvaltning. Se ramme.

Staten godskrives rente for innestående på statens foliokonto i Norges Bank. Rentesatsen fastsettes kvartalsvis på grunnlag av en beregning der rentesatser i flere valutaer inngår. Rentensatsen på statens folioinnskudd i 2005 og 2006 er vist i figur 13 sammen med rentesatsen på bankenes folioinnskudd.

Finansdepartementet fastsetter særskilte interne rentesatser for enkelte statlige fond og kontolånsinnskudd. Norges Bank beregner disse rentene og posterer rentebetalinger etter anvisning fra Finansdepartementet.

Ny system- og driftsløsning

Frem til november 2006 var statens konsernkonto i Norges Bank en integrert del av Norges Banks oppgjørssystem. I forbindelse med fornyelsen av oppgjørssystemet er det etablert en separat driftsløsning for konsernkontosystemet. Bakgrunnen for dette er å kunne benytte mest mulig

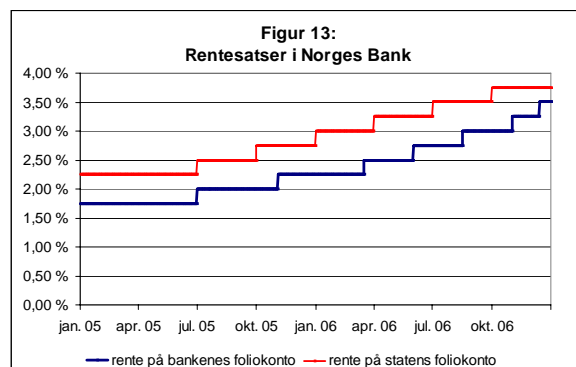
Statens konsernkontoordning

Konsernkontoordningen er en del av statens økonomiforvaltning.

Statlige betalinger skjer ved hjelp av statlige virksomheters arbeidskonti hos spare- og forretningsbanker, såkalte kontoførere. Disse betalingstjenestene ytes etter avtaler som inngås på grunnlag av offentlig anbud.

Statens likviditet forvaltes i Norges Bank, hovedsakelig ved hjelp av automatiserte rutiner for overføring av likviditet og saldi på statlige konti mellom kontoførende banker og Norges Bank. Ved netto innbetalinger til staten overføres likviditet fra bankene til Norges Bank, og ved netto utbetalinger fra staten overføres likviditet fra statens konti i Norges Bank til bankene.

Norges Bank forvalter statens likviditet ved hjelp av et eget kontosystem der alle statlige virksomheter og regnskapsførere har en eller flere konti. Statens samlede likviditet fremkommer hver dag på statens foliokonto.

standardiserte drifts- og systemløsninger som er godt tilpasset de oppgavene som skal utføres.

I februar 2006 inngikk Norges Bank avtale med EDB Business Partner ASA om leveranse av driftstjenester for konsernkontosystemet. Avtalen ble inngått etter at det var innhentet tilbud fra flere aktuelle leverandører i henhold til lov om offentlige anskaffelser. Den nye system- og driftsløsningen ble satt i drift i november 2006. Avtalen løper i tre år fra 2007 med mulighet for Norges Bank til å forlenge denne med to år av gangen i til sammen inntil seks år.

I arbeidet med å innføre ny løsning for statens konsernkonto i Norges Bank har det vært nær kontakt med Finansdepartementet og Senter for statlig økonomistyring.

Nye rammeavtaler mellom staten og bankene

Betalingstjenester for staten utføres av spare- og forretningsbanker etter avtale med staten. Slike avtaler inngås etter anbud og for en begrenset tid. Betalingstjenestene for staten ble i 2006 utført av DnB NOR Bank og Nordea Bank Norge.

I 2006 gjennomførte staten en ny anbudsrunde for betalingstjenester og inngikk i oktober avtaler om slike tjenester med DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge og SpareBank 1 Alliansen. Etter at alle statlige virksomheter vurderte sine bankforbindelser i lys av de nye avtalene, skiftet en del av dem bankforbindelse fra 2007.

Den statlige likviditeten som disse betalingstjenestene medfører, gjøres hver dag opp i Norges Banks oppgjørssystem. Ved netto innbetalinger til staten overføres det likviditet fra bankene til statens foliokonto i Norges Bank. Ved netto utbetalinger fra staten henter bankene likviditet fra statens foliokonto.

Omsetning

Omsetningen i statens konsernkonto i Norges Bank for 2006 er vist i figur 14. Figuren viser summen av alle saldi som hver dag overføres mellom statens konti i Norges Bank og statens arbeidskonti hos kontoførere, samt posteringer på konti for statens gjelds- og likviditetsforvaltning. De største overføringene skjedde i april og oktober og har sammenheng med skatteinnbetalinger, blant annet skatt på petroleumsvirksomheten (se avsnitt 2.6).

Statens konti i Norges Bank

(Antall konti i parentes)

Statens foliokonto (1). Denne kontoen viser statens samlede innskudd i Norges Bank.

Konti i statens konsernkontoordning

Separate inn- og utbetalingskonti (1012). De fleste statlige virksomheter har separate konti for henholdsvis inn- og utbetalinger hos sine bankforbindelser og i Norges Bank i tråd med bruttosystemet i statens økonomiforvaltning. Disse kontiene gjøres opp ved hvert årsskifte.

Felles inn- og utbetalingskonti (58). Som unntak fra hovedregelen i statens økonomiforvaltning har en del statlige virksomheter en felles konto for både inn- og utbetalinger. Disse betegnes som nettobudsjetterte virksomheter og omfatter bl.a. universiteter og høyskoler..

Konti for statlige fond (72). Staten har opprettet en rekke fond for å finansiere særskilte formål. Fondskapitalen settes inn på egne konti i Norges Bank og disponeres av statlige myndigheter.

Konti for statens gjelds- og likviditetsforvaltning

Konti for kontolånsinnskudd (15). En del statlige virksomheter som ikke omfattes av konsernkontoordningen, blant annet Norsk Tipping, er pålagt å ha sin overskuddslikviditet som innskudd i Norges Bank. Disse innskuddene regnes som lån fra de statlige virksomhetene til Finansdepartementet.

Konti for trekkadgang (7). Noen statlige virksomheter, blant annet helseforetakene, tilfører likviditet ved å trekke på sine konti i Norges Bank.

Konti for rentebytteavtaler (11). Som del av Finansdepartementets bruk av rentebytteavtaler i forvaltningen av statens gjeld, skal avtaleparter ved større rentedifferanser innbetale sikkerhet på konti i Norges Bank.

Konti for statens gjeldsforvaltning (9). Disse kontiene benyttes til betalinger i forbindelse med emisjoner, avdrag, renter og forfall på statslån, samt gjenkjøpsavtaler.

Statlig likviditet overføres mellom bankene og statens foliokonto i Norges Bank som oppgjør i NBO og utgjør nettosummen av alle saldi på statlige konti. Disse likviditetsoverføringene inngår i omsetningen for NBO (se avsnitt 2.5).

3.3 Forvaltning av statens gjeld

Omfanget av oppgaven

I henhold til avtale med Finansdepartementet om statens gjelds- og likviditetsforvaltning forestår Norges Bank blant annet operativ forvaltning av statens lån. Oppgavene omfatter posteringer på statens konti ved emisjoner, avdrags- og rentebetalinger samt forfall av statspapirer, forvaltning av konti for statens gjeldsforvaltning i konsernkontostrukturen og oppgaver som kontofører for staten i VPS.

Emisjoner, tilbakekjøp mv

I 2006 ble det avholdt i alt 21 auksjoner av statspapirer i samsvar med den auksjonskalenderen som var kunngjort for året. En av auksjonene gjaldt et nytt 10 års statsobligasjonslån med pålydende rente på 4,25 prosent p.a. Det var fire auksjoner av nye statskasseveksler. De øvrige seksten auksjonene gjaldt utvidelser av eksisterende statslån. Totalt utgjorde auksjonene 87,5 milliarder kroner i pålydende beløp. I tillegg foretok Finansdepartementet tre egne kjøp (ettertegning) og fem rettede emisjoner mot Folketrygdfondet for i alt 11,4 milliarder kroner, samt tretten rettede emisjoner mot primærhandlere for i alt 5 milliarder kroner.

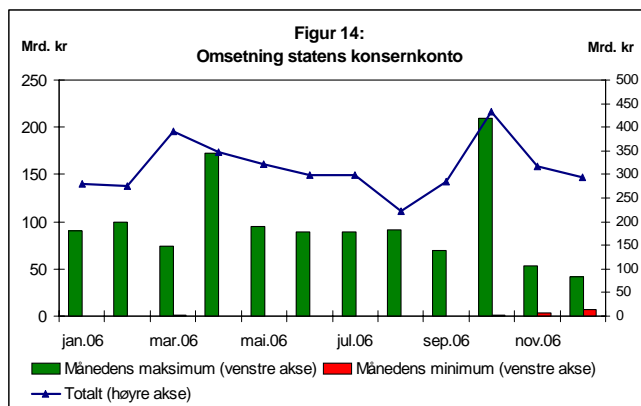
Utbetalinger til investorer ved avdrag og forfall på statslån utgjorde i 2006 til sammen 66,5 milliarder kroner fordelt på tretten terminer. I tillegg foretok Finansdepartementet sytten tilbakekjøp av statslån for i alt 6,4 milliarder kroner.

Utestående statsgjeld i kroner (statsobligasjoner og statskasseveksler) ved utgangen av 2006 var 238,7 milliarder kroner. Dette er en økning på 31 milliarder kroner fra begynnelsen av 2006. Se tabell 2.

Statens gjeld

Staten opptar lån ved å utstede *statsobligasjoner* og *statskasseveksler*. Slike statspapirer regnes som risikofrie verdipapirer og tjener derfor som referanse i prisingen av andre finansielle instrumenter (for eksempel derivater og private obligasjoner).

Statens opplåning skjer med et fåtall lån med ulike løpetider opp til 10-11 år. Et nytt *statsobligasjonslån* med om lag 11-års løpetid blir normalt lagt ut hvert 2-2 ½ år og bygges opp til relativt store volum. *Statskasseveksler*, som er kortsiktige lån med løpetid opp til 12 måneder, legges ut normalt 4 ganger i året med forfall hver tredje onsdag i månedene mars, juni, september og desember (såkalte IMM-datoer som er vanlig brukte forfallsdager for standardiserte pengemarkedsprodukter). (IMM: International Money Market).

Tabell 2
Utestående statsgjeld (obligasjoner og sertifikater) i 2006 fordelt på investorer.
Milliarder kroner.

	Sum	Innen-landske	Uten-landske
Utestående statsgjeld 31.12.2005	207,622	143,121 (68,9 %)	64,501 (31,1%)
Emisjoner og utvidelser	103,921		
Tilbakekjøp, forfall og avdrag	72,826		
Utestående statsgjeld 31.12.2006	238,717	144,5 (60,5 %)	94,2 (39,5%)
Antall investorer	2487	2170	317

Rentebytteavtaler

Som ledd i forvaltningen av statsgjelden inngår Finansdepartementet rentebytteavtaler (se ramme). Dersom statens tilgodehavende overfor en motpart overskrider en viss terskelverdi, skal avtaleparten stille sikkerhet i form av innskudd på særskilt konto i Norges Bank. Det er etablert elleve slike konti. I 2006 har det ikke vært transaksjoner på disse kontiene.

Primærhandleravtaler

Norges Bank har på vegne av Finansdepartementet inngått avtaler med seks banker om at disse skal opptre som primærmeglere i statspapirer (statskasseveksler og statsobligasjoner). Fra 1. februar 2006 er det kun primærhandlerne (se ramme) som har rett og plikt til å legge inn bud ved auksjon i statspapirer. Andre budgivere må avgi sine bud via en primærhandler.

Gjenkjøpsavtaler

Norges Bank inngår gjenkjøpsavtaler (se ramme) for statspapirer på vegne av Finansdepartementet. Slike handler registreres i Verdipapirsentralen og gjøres opp i Norges Banks oppgjørssystem gjennom verdipapiroppjøret der Norges Bank er deltaker. Norges Bank har ansvaret for pengeoppjøret for slike handler og for at de posterer på statens konti. Hver måned leverer Norges Bank regnskapstall for gjenkjøpsaktiviteten til statsregnskapet.

Gjenkjøpsavtaler kan inngås i de til enhver tid utestående statskassevekslene og i de innenlandske referanselånene. Per 31.12.2006 er dette de fem sist utlagte statsobligasjonslånene.

Det ble inngått 6 658 gjenkjøpsavtaler i 2006. Den totale omsetningen var på 3 285 milliarder kroner. Ved utgangen av 2006 var det 36 løpende gjenkjøpsavtaler pålydende ca 20 milliarder kroner. Se tabell 3.

Rentebytteavtale

En rentebytteavtale (renteswap) er en avtale mellom to parter om å bytte renteesponering. Dersom staten har lagt ut et lån med fast rente, men ønsker flytende rente, kan den inngå avtale med en annen låntaker som har motsatt interesse. Avtalen kan da gå ut på at staten mottar fastrentebetalinger fra avtaleparten og selv betaler flytende rente til denne. Den flytende renten kan for eksempel være 6-månederes pengemarkedsrente fratrukket en fast margin. Statens renteesponering vil således bli endret fra fast til flytende rente i den aktuelle avtaleperioden.

Primærhandleravtale

For å styrke likviditeten i markedet for statspapirer, inngår Norges Bank på vegne av Finansdepartementet avtaler med meglere (primærhandlerne) slik at det til en hver tid stilles kjøps- og salgskurser for statspapirer på Oslo Børs. I avtalene er det satt maksimumsgrenser for differansen mellom kjøps- og salgskurser. I tillegg til å stille kjøps- og salgskurser i referanselånene for omsetning på Oslo Børs, innebærer avtalene blant annet at primærhandlerne får mulighet til å inngå gjenkjøpsavtaler i statskasseveksler og statsobligasjoner.

Gjenkjøpsavtale

Avtale om salg av verdipapirer der man samtidig gjør en avtale om å kjøpe papirene tilbake på et senere tidspunkt til en avtalt pris.

Tabell 3

Gjenkjøpsavtaler for statspapirer i 2006. Antall og i millioner kroner.

	Sum	Obligasjoner	Veksler
Antall	6658	4851	1807
Gjennomsnittlig oppgjørsbeløp		240	210
Løpende avtaler per 31.12.2006			
Pålydende	20 000		
Antall	36	22	14

4. Sikkerhet for lån i Norges Bank

4.1 Innledning

Banker får automatisk lån i Norges Bank gjennom dagen mot å stille pantesikkerhet i form av verdipapirer. En forutsetning for å kunne delta i ordningen med sikkerhet for lån er at banken har inngått kontoholds- og oppgjørsavtale og har konto i Norges Bank. Videre må banken inngå "Avtale om finansiell sikkerhetsstillelse for lån i Norges Bank" som omhandler hvilke pant som kan stilles som sikkerhet og regulerer Norges Banks rett til å realisere pantesikkerheten.

4.2 Regelverket for Sikkerhet for lån

Med virkning fra 24. oktober 2005 ble det gjort vesentlige endringer i reglene for Sikkerhet for lån. Den viktigste endringen var at markedskurser erstattet pålydende verdi ved beregning av sikkerhetsstillelsen. I den forbindelse ble det vedtatt enkelte overgangsregler som gjelder frem til 1. november 2007.

I henhold til overgangsreglene ble andelen av bankenes sikkerhetsstillelse som kan være i form av obligasjoner eller sertifikater utstedt av norske banker, redusert to ganger i 2006. Fra 45 til 40 prosent 1. mai, og 1. november videre til 35 prosent.

I tillegg har Norges Bank åpnet for å akseptere verdipapirer utstedt i Australia, Canada, USA, Cayman Island, Guernsey og Jersey som sikkerhet for lån.

4.3 Bankenes låneadgang i Norges Bank

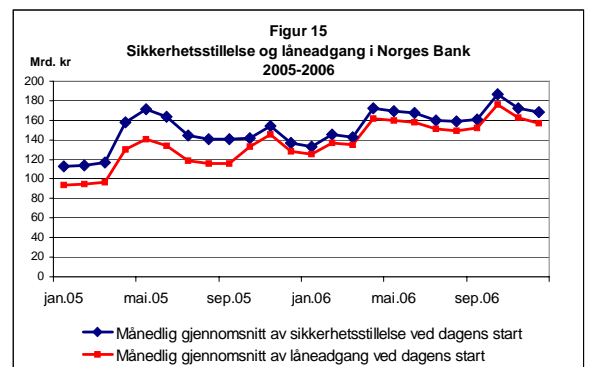
Figur 15 viser utviklingen i bankenes sikkerhetsstillelse og låneadgang i Norges Bank i 2005 og 2006 som gjennomsnitt per måned. Med sikkerhetsstillelse menes verdien av de verdipapirene som bankene har pantsatt til fordel for Norges Bank. Bankenes faktiske låneadgang framkommer ved å avkorte markedsverdiene for å ta hensyn til blant annet valutakurs- og kredittrisiko. Låneadgangen er derfor noe lavere enn verdien av de pantsatte verdipapirene.

Bankenes låneadgang varierer med endringer i beholdningen av verdipapirer og endringer i de markedes- og valutakursene som benyttes for å

Lån i Norges Bank

Muligheten til å ta opp lån i sentralbanken bidrar til sikkerhet og effektivitet i betalingsoppgjørene. Oppgjørssystemet er samtidig en effektiv kanal for å formidle rentesignalene i pengepolitikken.

Låneordningen i Norges Bank er hjemlet i Lov av 24. mai 1985 nr. 28 av om Norges Bank og pengevesenet (Sentralbankloven). Nærmere regler er fastsatt i "Forskrift om bankers adgang til lån og innskudd i Norges Bank mv" av 25.4.2001 (Låneforskriften) og i Norges Banks rundskriv nr 7/19. oktober 2005 "Retningslinjer for pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank".

beregne verdien av pantsatte verdipapirer. I figur 15 er gjennomsnittlig verdi av sikkerhetsstillelsen beregnet ved å oppjustere gjennomsnittlig låneadgang hver måned med avkortingen siste virkedag i måneden.

I forbindelse med regelendringene i oktober 2005, reduserte Norges Bank avkortingssatsene som benyttes for å beregne låneadgangen. Virkningen av denne endringen fremkommer i figur 15 ved at forskjellene mellom verdien av sikkerhetsstillelse og låneadgang har blitt mindre etter oktober 2005.

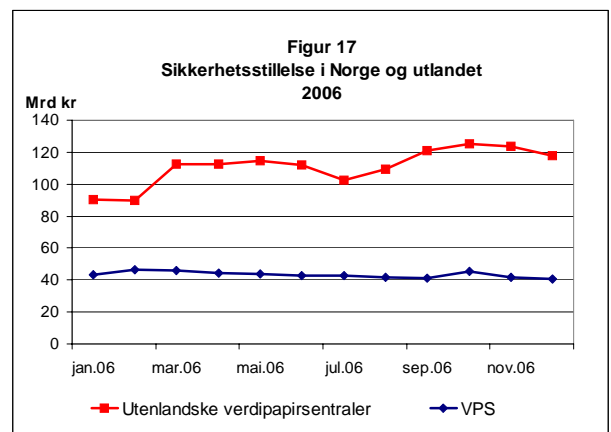
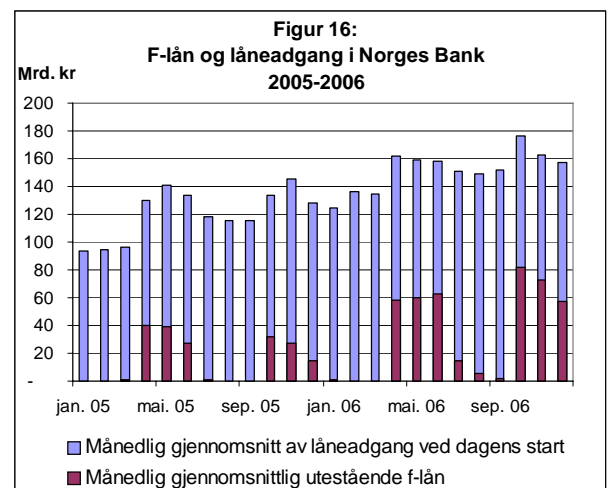
Figur 16 viser månedlig gjennomsnitt av bankenes samlede låneadgang i Norges Bank og utestående F-lån per dag. Figuren viser at låneadgangen øker i perioder med utestående F-lån.

Bankenes behov for likviditet til betalingsoppgjørene er en viktig forklaring på hvor stor låneadgang bankene har i Norges Bank. I tillegg har en del banker pantsatt verdipapirer for å oppfylle myndighetenes krav til likviditetsreserver⁵. Til tross for at det kvantitative likviditetsreservekravet ble opphevet i august 2006, har bankenes samlede låneadgang steget. Dette kan bety at bankene fortsatt bruker låneadgang i Norges Bank for å oppfylle også de nye likviditetskravene⁶.

En del banker har et varierende likviditetsbehov og endrer sikkerhetsstillelsen løpende i tråd med dette. For eksempel økes gjerne den samlede låneadgangen i Norges Bank i perioder med store innbetalinger, blant annet skatteinnbetalinger, eller i perioder med utestående lån fra Norges Bank (F-lån).

Norges Bank aksepterer pant registrert i Verdipapirsentralen (Norge) og i enkelte utenlandske verdipapirregistre som er særskilt godkjent av Norges Bank. Figur 17 viser hvordan bankenes pantsettelse av verdipapirer fordeler seg mellom verdipapirregistre i Norge og utlandet.

Ved utgangen av 2006 var 1 103 verdipapirer godkjent som sikkerhet for lån i Norges Bank. Av disse var 539 registrert i VPS og 564 i utenlandske verdipapirsentraler. Ettersom flere banker kan pantsatte sine beholdninger av det samme

⁵ Forskrift om minstekrav til likvider for forretnings og sparebanker (1988.12.16 nr 22). Forskriften ble opphevet 22. august 2006.

⁶ Se også avsnitt 2.2.

verdipapiret, vil det være registrert flere pant enn antall papirer. Ved utgangen av 2006 var det registrert 2 607 pant i systemet Sikkerhet for lån.

Ved utgangen av 2006 utgjorde verdien av sikkerhetsstillelsen til sammen 158,3 milliarder kroner, fordelt på 40,5 milliarder kroner i VPS og 117,8 milliarder kroner i utenlandske sentraler. Dette tilsvarer 26 prosent i VPS og 74 prosent i utenlandske sentraler.

Verdipapirer pantsatt i Verdipapirsentralen (VPS)

Andelen av samlet låneadgang for bankene mot pant registrert i VPS har gjennom 2006 sunket fra 33 til 26 prosent. Mot slutten av året er ikke omfanget av sikkerhetsstillelse i VPS lenger størst blant de sentralene som er godkjent av Norges Bank til dette formålet.

Generelt utgjør verdipapirer registrert i VPS en større andel av sikkerhetsstillelsen for sparebankene enn den gjør for forretningsbankene. Ved utgangen av 2006 har sparebankene 35 prosent av sin sikkerhet registrert i VPS, mens forretningsbankene har 16 prosent i denne sentralen.

Verdipapirer pantsatt i utenlandske sentraler

Norges Bank aksepterer verdipapirer pantsatt i Clearstream (Luxembourg), Euroclear (Belgia), Værdipapircentralen (Danmark) og Værdpapircentralen (Sverige) som sikkerhet for lån.

Målt i bankenes låneadgang var Clearstream den største verdipapirsentralen som var godkjent av Norges Bank ved utgangen av 2006. Verdien av pantsatte papirer i Clearstream utgjorde da opp mot 29 prosent av total verdi pantsatt til fordel for Norges Bank.

Euroclear var sentralen med størst økning i låneadgang gjennom året. Fra utgangen av januar 2006 til utgangen av desember økte dens andel av den samlede sikkerhetsstillelsen fra 18 til 26 prosent.

4.4 Scandinavian Cash Pool (SCP)

Ved utgangen av 2006 deltok følgende fem banker i Scandinavian Cash Pool (se ramme): DnB NOR Bank, Fokus Bank, Handelsbanken, Nordea og Svenska Enskilda Banken.

I Norge benyttes hovedsakelig SCP for å tilføre bankene likviditet. Tilført likviditet var i gjennomsnitt i underkant av 5 milliarder kroner per dag, men varierte mellom 1,6 og 35,3 milliarder kroner.

Betalinger i forbindelse med SCP inngår i omsetningen for SWIFT brutto direkte til Norges Bank, og utgjør i gjennomsnitt omtrent 30 prosent av denne (se avsnitt 2.4).

Scandinavian Cash Pool (SCP) er en avtalefestet ordning mellom sentralbankene og banker i Danmark, Sverige og Norge som gir disse bankene mulighet til å benytte innskudd i en sentralbank som sikkerhet for lån i en annen. Disse lånene gis kun gjennom dagen.

5. Tilgjengelighet og avvik for NBO-systemene

Driften av Norges Banks oppgjørssystem (NBO) er basert på IKT-systemer, drifts- og kommunikasjonsløsninger som involverer flere leverandører. Selve driften av IT-systemene for NBO er utkontraktert til ErgoGroup AS. Kravene til denne driften er regulert i en avtale som blant annet inneholder en egen tjenesteleveranseavtale. Det er også inngått avtaler med andre leverandører av tjenester og systemer for NBO.

Betalingsoppgjør i Norges Bank er øverste nivå for oppgjør av betalinger mellom bankene i Norge, og oppgjør i sentralbankpenger er uten kreditt- og likviditetsrisiko for deltakerne. NBO har dermed betydning for finansiell stabilitet og det stilles meget høye krav til tilgjengeligheten for systemet.

I 2006 var tilgjengeligheten for NBO ca. 99,7 prosent i tidsrommet fra kl 05.00 til kl 17.30 alle norske virkedager. Dette var på om lag samme nivå som i de to foregående årene da tilgjengeligheten var ca. 99,8 prosent i gjennomsnitt per år.

Feil og avvik hos aktører som sender betalinger til oppgjør i Norges Bank kan også ha konsekvenser for gjennomføringen av betalingsoppgjørene i NBO, men slike feil og avvik anses ikke som manglende tilgjengelighet for NBO.

NBO-systemene omfatter følgende:

- Norges Banks oppgjørssystem (NBO) med alle grensesnitt for mottak og avlevering av transaksjoner
- SWIFT Alliance Access med alle grensesnitt for mottak og avlevering av meldinger
- Sikkerhet for lån (SIL) med grensesnitt mot NBO og eksterne databaser
- Reserverløsninger for systemene

6. Beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger

Det gjennomføres regelmessige beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger for systemene og funksjonene som er viktige for at driften av Norges Banks oppgjørssystem skal være robust og stabil. Slike øvelser og tester skjer dels internt i Norges Bank og dels i samarbeid med leverandører av drifts- og systemløsninger til NBO og andre aktører i finansiell infrastruktur. I 2006 ble det gjennomført følgende tester og øvelser av betydning for NBO i samarbeid med eksterne aktører:

NBO-systemene

Test av reserveløsninger for NICS, NBO og SWIFT Alliance.

Test av reserveløsning for NBO og systemet Sikkerhet for lån utenom produksjon.

SWIFT (se ramme)

Test av eskaleringsprosedyrer for avvikssituasjoner i SWIFT.

Test av reservedriftsløsningen for SWIFT.

CLS (se ramme)

Test av reserveløsning for innbetalinger til CLS når nostrobankene har problemer med sine SWIFT-løsninger.

Test av rutiner for å håndtere avbrudd i den primære transaksjonskanalen til CLS.

Test av reserveløsning som skal benyttes ved avbrudd i CLS.

Norges Bank har kvartalsvise telefonkonferanser med CLS Bank og oppgjørsmedlemmene i CLS. Hensikten med telefonkonferansene er å kontrollere at kommunikasjonen mellom deltakerne fungerer i en eventuell avvikssituasjon. I tillegg til de fire planlagte telefonkonferansene, gjennomføres det årlig to uforberedte konferanser.

Testing av reserveløsninger i SWIFT

I avtalene som Norges Bank har inngått med S.W.I.F.T. SCRL stilles det ingen krav til beredskapstesting. SWIFT forventer imidlertid bistand fra sine SWIFTEnhanced Support kunder for å gjennomføre beredskapstester. Norges Bank blir invitert til å delta på disse testene som normalt gjennomføres en gang i året.

I tillegg er Norges Bank forpliktet til løpende å kunne motta SWIFT-meldinger etter gjeldende standard. Nye standarder er tilgjengelig for testing fire måneder før de settes i ordinær drift.

Testing av reserveløsninger i CLS

CLS arrangerer to typer tester som involverer Norges Banks oppgjørssystem.

- **RTGS Communication Contingency Regular Trials:** Inn- og utbetalinger testes via telefaksløsning. Små beløp sendes i produksjonssystemene mellom Norges Bank, CLS og de direkte deltakerbankene.
- **Full outage test:** Test av prosedyrer dersom SWIFT systemene er nede. CLS lager en fiktiv innbetalingsplan som omfatter både oppgjørsmedlemmer, direkte deltakerbanker, CLS og Norges Bank. All registrering foregår i testmiljøene hos deltakerne.